

ФОРМУВАННЯ НОВОГО АБРИСУ УНІВЕРСИТЕТУ ХХІ СТОЛІТТЯ У ПРОЦЕСАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

М.О.Колотило

*магістрантка факультету соціології та права
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»*

У статті розглянуто проблему трансформації місії Університету ХХІ століття під впливом світових процесів глобалізації та інтернаціоналізації. Наголошується на необхідності втілення проектної складової до навчального процесу та впровадження концепції пожиттєвої освіти як чиннику підтримання високої кваліфікації фахівця.

Ключові слова: інформаційне суспільство, глобалізація освіти, інтернаціоналізація освіти, проектна освіта, пожиттєва освіта, мультикультурність.

Вивчення світових тенденцій розвитку інформаційного суспільства останніх десятиліть першочергово висвітлюють дві тенденції: глобалізацію та інтернаціоналізацію суспільних процесів сучасного світу. Вищезгадані процеси пов'язані зі значними технологічними та соціальними змінами останньої чверті минулого століття. І це не є випадковим, адже сучасне інформаційне суспільство з властивими для нього мультикультурністю та міжкультурною комунікацією висуває цілий ряд проблем, пов'язаних з трансформацією та подальшою адаптацією переважної більшості соціальних феноменів та процесів до нових соціокультурних умов реальності.

Чільне місце серед сфер суспільного життя, які трансформуються під впливом викликів глобалізації займає освіта як символічний національний капітал держави. Вона не тільки не залишалася осторонь процесів глобалізації, а й активно залучається до них, враховуючи нові вимоги до її структури та якості. Знання поступово перетворюється в провідний чинник всіх суспільних процесів. Та й сам процес пізнання виступає не лише питанням засвоєння інформації, але й здобуття досвіду та вироблення стратегій власної діяльності. Слід також відзначити тенденцію все зростаючої відстороненості національної держави від власної системи освіти, що закономірно спричинює перехід університетів на комерційні, бізнесові засади функціонування. Свідченням цього є існування численних корпоративних та комерційних вузів, зорієнтованих на надання «блискавичної» вузькоспеціалізованої освіти.

Інформаційне суспільство, визначальними рисами якого є мультикультурність та плюралістичність думок та поглядів визначає також сутнісні трансформації в системі навчального процесу, пронизуючи його наскрізно іде-

єю проектності та концепцією пожиттєвої освіти. Сучасний Університет ставить перед собою завдання сформувати громадянина, який буде в змозі ефективно інтерпретувати всі явища та процеси навколишньої дійсності відповідно до свого власного світобачення та співвідносити власні інтерпретації з поглядами інших громадян, а також адаптуватися до динамічного швидкоплинного світу, знаходячи своє місце та призначення в ньому, підтримуючи свій кваліфікаційний потенціал.

Метою написання даної статті є дослідження проблеми трансформації абрисів Університету ХХІ століття під впливом світових процесів глобалізації та інтернаціоналізації та виявлення тенденцій формування новітнього Університету сучасного інформаційного суспільства.

Основними завданнями даного дослідження виступають наступні проблеми: вплив процесів глобалізації та інтернаціоналізації освіти на формування нового абрисів Університету сучасного інформаційного суспільства; виявлення тенденцій щодо необхідності розробки та втілення проектної складової до навчального процесу сучасного постмодерного Університету; визнання необхідності впровадження до системи вищої освіти концепції пожиттєвої освіти як механізму збереження високої кваліфікації фахівця.

Проблематика дослідження є надзвичайно актуальною нині, тому знайшла надзвичайно широкий відгук у сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців як зі сфери освіти, так і з суміжних наукових сфер діяльності. Доцільним буде згадати імена наступних вітчизняних науковців: М.Згуровський, М.Зубрицька, М.Михальченко, В.Андрущенко, В.Кремінь. Серед зарубіжних фахівців слід відзначити наукові

доброби Д.Деланті, М.Квека, П.Скотта, Ю.Хабермаса.

Проблема трансформації Університету стоїть в площині входження сучасного суспільства в контексти глобалізації. Як зауважив П.Скотт, «глобалізація, – можливо, найбільша проблема, що стала перед Університетом за всю його довгу історію...» [4]. Глобальне (світове) суспільство передбачає відповідно й глобальну освіту. Вже сьогодні студент, який знаходиться в будь-якій точці планети, якщо в нього є доступ до необхідної інформаційної технології, теоретично має можливість онлайн-нового проходження програми для сертифікованого отримання бажаного академічного ступеня, включаючи аудіо- та відео спілкування з викладачем в «реальному часі», «присутність на лекціях та участь «наживо» в семінарах.

Глобалізація економіки в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. підриває усталені за останнє десятиліття моделі університетської професійної діяльності. Під її впливом виникають нові структури, ініціативи, змінюються схеми оплати деяких аспектів академічної кар'єри, зростає напруженість та втрачається смисл інших видів діяльності.

В рамках розгляду Університету в контексті глобалізації мова має йти не про протиріччя глобалізації в цілому чи то в сфері освіти зокрема, але й про те, як за конкретних умов спрямувати її в необхідне русло, щоб її вплив був конструктивним, а не руйнівним. Факти доводять, що з глобалізацією, перш за все, справляються розвинуті країни; менш розвинутих країнам вона, дійсно, швидше приносить нові проблеми та кризи, що й спонукає багато соціальних та політичних сил виступати проти глобалізації. Оскільки глобалізація не зникне, а, навпаки, буде лише набирати своїх обертів, вища освіта має скористатися можливостями, які вона надає.

Стосовно освіти глобалізація фактично означає остаточний занепад німецької моделі Університету, на основі якої до останнього часу головним чином й засновувалися всі національні університети. В рамках німецького проекту Університет розглядався в якості охоронця національної культури. Однак сьогодні радикально зменшується значення нації-держави, а Університет нині перестає бути засобом національно-культурної ідентичності. В сучасному глобалізованому світі посилення на національну культуру в якості смислу існування Університету виглядають все менш переконливо, особливо, якщо враховувати, що сама держава, партнер та друга сторона вищезгаданого договору, підлягає трансформації. Інакше кажучи, поряд із закінченням проекту модерного навчального закладу з ключо-

вою для нього моделлю організації суспільства у формі національної держави, яка претендує на утвердження культурних зразків та формування культурних ієрархій, відходить в минуле й класичний Університет в якості центральної (монопольної) структури системи освіти.

Найголовнішим є те, що глобалізація означає перетворення знань, хоча і в його новій формі, в ключовий чинник усіх соціальних явищ та процесів. На перший план виходить когнітивний підхід до культури: пізнання виявляється не тільки питанням інформації, але й проблемою досвіду та дії. Відповідно особливою важливою в цьому контексті стає необхідність розвитку навиків наукового пошуку.

Отже, Університет сьогодні зіштовхується з множиною викликів. Наприклад, досить відрізняються задачі та інтереси традиційного Університету та навчальних структур, орієнтованих на отримання прибутку. Якщо основними функціями традиційного Університету є навчання, дослідження та обслуговування спільноти, то організації, що працюють на прибуток, зазвичай мають справу лише з одним педагогічним аспектом. Від традиційних Університетів очікують всебічного охоплення дисциплін. Натомість організації, які працюють на прибуток, можуть займатися лише тим, що вони вважають комерційно вигідним. І зовсім не обов'язково, що люди, які потребують певних знань для реалізації своїх життєвих планів, будуть звертатися саме до традиційних університетів, а не до їх конкурентів.

Безсумнівним залишається також той факт, що Університет, як резидентний, так і віртуальний, все більше перетворюється на підприємство, яке має надавати послуги, конкурентоздатні на ринку освіти. Зростання конкуренції освітніх провайдерів призведе з необхідністю до висунення на перший план суто прагматично орієнтованих освітніх стратегій, особливо в їх онлайн-варіанті. Скажімо, активно виходять на освітній ринок такі суб'єкти, як університети, керовані корпоративно, університети, що фактично працюють на комерційній основі. Знання та вміння, що ними пропонуються, поширюються через електронні носії, включаючи телевізійні курси, а також за посередництва багаточисленних мультимедійних способів постачання інформації.

Цілком закономірним явищем в даному контексті є питання про майбутнє таких університетів. Очевидним є той факт, що університети збережуть перспективу свого розвитку лише за умови активного пошуку нових форм діяльності. Наприклад, Б.Кларк, проводячи кейс-стаді діяльності п'яти інноваційних європейських університетів, показує, як за посередництва підприємницьких дій здійснювалася їх трансформація. Дослідник при цьому заува-

жує, що «ефективне колективне підприємство не виводить Університет за межі академічної легітимності.... Навпаки, воно може сприяти появі ресурсів та інфраструктури, що збільшують можливості Університету субсидювати та забезпечувати перехід на більш високий рівень якості та репутації, привабливої для ринку» [3, 25]. Отож, у ситуації вільного доступу до будь-яких інформаційних каналів та форм освіти академічне співтовариство позбавляється свого попереднього права ексклюзивного контролю над джерелами знання та шляхами, які до нього ведуть. Окрім того, безперервна технологічна революція, під впливом якої професійна підготовка в Університеті найчастіше перестає бути актуальною раніше отримання диплому, все більше знижує цінність самого диплому, який нині не в змозі забезпечити пожиттєву кар'єру. Все більш привабливою стає короткотермінова професійна підготовка на робочому місці у відповідності з новими потребами та особливостями професійної структури та займаної посади.

В сучасному Університеті все більш яскраво виявляємо різноманіття шляхів представлення та набуття знання. Унітарний дискурс так званого «наукового методу» (аналогу «великого нарративу»), який був провідним в університетському освітньому середовищі останні сто років, все більше замінюється множинними моделями представлення та функціонування знання. І в цьому якраз особливо яскраво виявляється громадська роль Університету, який має готувати студентів бути громадянами світу, що стає все більш плюралістичним, мультикультурним та різноманітним, світу, де немає нездатних помилятися та достойних абсолютної довіри авторитетів.

Іншими словами, мова має йти про проектну культуру як про те середовище, в якому реалізує себе сучасна освіта, в результаті кардинально змінюючи свої цілі, стратегії, задачі та зміст. Освіта, пронизана ідеєю проектності, наділяється відповідальністю за прийняття множинності концептуальних каркасів, ні один з яких немає загальноприйнятого характеру. Вона стає відкритою та неоднорідною, сприяючи тим самим формуванню мислення, орієнтованого на конструювання нестандартних форм та моделей реальності. Одночасно освітній простір набуває плюралістичного характеру, пропонуючи ринку конкуруючі освітні стратегії та практики [3, 27].

Очевидно, таким чином, що в університетській освіті буде розширюватися практика використання дискурсів різного характеру та спрямованості, до того ж дискурсів, що мають суттєвий ідентифікаційний та громадянський потенціал. Рух до постмодерну посилює значення інтерпретативних стратегій, що і ста-

вить особливі задачі перед сучасним Університетом: формувати індивіда, здатного постійно інтерпретувати динамічну ситуацію та відповідно до неї діяти, володіючи навиками узгодження своєї інтерпретації з інтерпретаціями інших [1, 219]. Методологічно це означає опір на принципи соціального конструктивізму. Університет виявляється одночасно й продуктом такої конструктивістської практики і її провайдером. Все це особливо яскраво задає перспективи постмодерного Університету в контексті його соціального призначення і ролі.

Адекватною відповіддю на тиск глобалізації є входження Університету в контексти інтернаціоналізації та транснаціональної освіти. У вказаному контексті мають розглядатися практично всі проблеми вищої школи, адже інтернаціоналізуючи освіту, Університет і виступає як конструктор суспільства, співтовариства та ідентичності.

Досить обґрунтованою з точки зору проблем ідентичності є стурбованість тим, що наявність іноземних провайдерів може означати форму освітнього імперіалізму або неоколоніалізму, що наносить шкоду характеру або підриває цінності даної культури. Хоча масштаби такої небезпеки не слід перебільшувати. Мова має йти про інше: як ефективно слід входити в контексти інтернаціоналізації освіти в її перетині з мультикультурністю сучасного суспільства та пропонувати в цій сфері прийнятні послуги. Слід при цьому також враховувати, що глобальна освіта та мультикультурна освіта дійсно кидає виклик традиційним канонам багатьох дисциплін. При цьому очевидно, що міжнародний експорт освітніх послуг надає великі можливості для університетів з розширення їх діяльності та підвищення професійного рівня. Всесвітній союз транснаціональної освіти (GATE) дає наступне визначення такої освіти: «Це будь-яка викладацька діяльність або діяльність, пов'язана з навчанням, під час якої студенти знаходяться в іншій країні, відмінній від тієї, в якій знаходиться навчальний заклад, що надає освітні послуги» [2,176]. Дане положення вимагає, щоб національні межі перетинала інформація, що відноситься до сфери освітніх послуг, а також співробітники й матеріали з тематики освіти.

Найбільш складній і найтяжчий шлях інтернаціоналізації полягає в розширенні та переформатуванні навчального плану і відповідному впливі на всіх студентів, незалежно від того, можуть вони брати участь в міжнародних обмінах чи ні. В цьому контексті можна вести мову про університет «нового типу». В таких університетах студенти з різних країн світу мають можливість спілкуватися між собою і з викладачами; викладачі та вузи чітко виявляють про свій намір залучити студентів з різних

країн; зміст курсових матеріалів орієнтовано на інтернаціональний склад студентства; для підтримання та управління навчанням студентів з різних країн створюються необхідні організаційні та технологічні служби; навчальний процес не обмежений однією програмою і одним предметом. Університетові не обов'язково дотримуватися всіх названих умов, але абсолютно необхідно, щоб розроблені глобальні курси мали надійну підтримку, в тому числі: комунікаційну систему, яка забезпечує надійний зв'язок між студентами та консультантами, а також між студентами; операційну систему для обробки та оцінки різноманітних завдань та робіт, що виконуються студентами; систему великомасштабного маркетингу курсів та програм. Також слід враховувати наявність ряду елементів, абсолютно необхідних для успішної адаптації університетів до нових умов глобальної діяльності, а саме: широке використання Інтернету; оформлення навчальних матеріалів, яке органічно поєднувало б місцеві та національні особливості зі всесвітнім процесом гомогенізації культури; оформлення та розробка курсів в такій формі, щоб вони були під силу студентам з різних країн, які є вихідцями з різних культурного середовища [2,156].

Отже, Університет, чим далі, тим більше, має перетворюватися в лідера соціальних змін, в чинник формування сучасного громадянина, ставати головним носієм того, що сьогодні називають «соціальним капіталом», тобто сукупністю соціальних мереж, що створюють умови для кооперації та координації заради взаємної вигоди, потенціал взаємної довіри та взаємодопомоги, який ціле раціонально формується в міжособистісних відносинах. На відміну від грошового капіталу, соціальний капітал по мірі свого виснаження лише зростає, оскільки чим інтенсивнішою є практика кооперації та взаємовиручки, тим потужнішими та ефективнішими стають мережі солідарності та більшою маса взаємної довіри. Нескладно побачити, що освіта, особливо в її віртуальній формі, стає основним носієм такого капіталу.

Аналіз деяких сучасних тенденцій в системі освіти дозволяє в певній мірі визначити риси майбутнього Університету. Зокрема, Дж.Дудерстадт вважає, що це можуть бути наступні риси: перехід від «орієнтованих на викладача» до орієнтованих на студентів освітніх інститутів; доступність всім громадянам незалежно від їх ресурсів; по життєве навчання, що забезпечується як потягом продовжувати своє навчання зі сторони самих громадян, так і створенням можливостей для цього зі сторони інститутів; «безшовна» освітня мережа, в якій освітні інститути не лише будуть

взаємодіяти, але й змішуватися один з одним; асинхронне (в будь-який час і в будь-якому місці) навчання, що прибирає просторово-часові обмеження; інтерактивне та collaborative навчання, що відповідає «обчислювальній» епосі; різноманітність, що задовольняє населення зі зростаючою багатоманітністю потреб та цілей [3,36].

У цьому контексті особливо важливим є підкреслити все зростаюче значення пожиттєвої освіти. При цьому мова йде не просто про необхідність постійного отримання нових знань. Безперервна мінливість суспільства робить настільки ж мінливою й саму ідентичність. Тим самим пожиттєве навчання виявляється постійним самоконструюванням особистості у відповідності з новим соціальним оточенням, знаходиться в основі навиків швидкої зміни ролей, особливо з врахуванням все більшого залучення індивіда до віртуального соціального простору та віртуальні соціальні співтовариства. Інакше кажучи, сьогодні змінюється сам смисл поняття «студент», а не тільки зміст його навчального плану. Новим завданням вищої освіти є безперервне навчання, яке зосереджено на отриманні «основних навиків», гарантуючих можливість працевлаштування в майбутньому. Відповідно, студенти мають стати не лише «хорошими спеціалістами» в своїх областях знань, але також і «хорошими громадянами», здатними набувати (а в майбутньому використовувати) необхідні знання. Фактично Університет перетворюється в конструктора образу життя, в структуру, яка дає індивідууму навички для безперервної адаптації.

У суспільстві, яке виявляється все більш залежним від знання, Університет може стати ключовим інститутом. Відповідно, мова йде не про загибель Університету, а про його перебудову, перетворення в структуру, що встановлює комунікацію між різноманітними елементами суспільства знання, ту, що відроджує, згідно з Хабермасом, публічний простір дискурсу, зв'язок між знаннями та людськими інтересами. «Головним, таким чином, є не стільки пошук єдності культури, заснований на узгодженні співтовариства комунікації, скільки інституалізація відмінностей та утвердження Університету в якості місця публічної дискусії» [5]. Саме в цьому відображається відповідь на той виклик, який висовує життя в рамках мультикультурності та множинності інтерпретацій.

Таким чином, сучасний Університет має віднайти власну модель функціонування, яка б змогла поєднати концепти традиційної класичної системи освіти із посткласичною системою, що виникла внаслідок впливу процесів глобалізації та інтернаціоналізації на галузь освіти в цілому. Ефективними механізмами

досягнення цього є впровадження до навчального процесу проективної складової як чиннику формування самоактуалізованої особистості, здатної здійснювати власні інтерпретації явищ навколишньої дійсності та узгоджувати їх з інтерпретаціями інших громадян. Іншим

механізмом може стати широке розповсюдження концепції позитивної освіти як своєрідного гаранта підтримання професійних якостей фахівця на належному рівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бауман З. Индивидуализированное общество. – М.: Логос, 2002. – 325 с.
2. *Ідея Університету*. Антологія. – Л.: Літопис, 2002. – 303 с.
3. Миненков Г.Я. Трансформация университета и учебный процес. – Минск: ЕГУ, 2004. – 164 с.
4. Скотт П. Реформы высшего образования в странах Центральной и Восточной Европы: попытка анализа // *Alma Mater*. Вестник высшей школы. – 2001. – № 11. – С. 32.
5. Хабермас Ю. Идея университета // *Вестник высшей школы*. – 1994. – № 4. – С. 19.

Стаття надійшла до редакції 20.05.2009 р.

